

STUDII DE LINGVISTICĂ

**PETRE GHEORGHE BÂRLEA
DOMNIȚA TOMESCU**

STUDII DE LINGVISTICĂ

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București**

Colecția FILOLOGIE

Redactor: Gheorghe Iovan

Tehnoredactor: Ameluța Vișan

Coperta: Angelica Mălăescu

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Studii de lingvistică / coord.: Petre Gheorghe Bârlea,

Domnița Tomescu. - București : Editura

Universitară, 2013

ISBN 978-606-591-870-2

I. Bârlea, Petre Gheorghe (coord.)

II. Tomescu, Domnița (coord.)

81

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786065918702

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2013

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

Prefață	5
Andreea Bârzoiu, <i>Sufixul lexico-onomastic -oi(u) în limba română</i>	12
Marinușa Constantin, <i>Prefixarea delocutivă în textele vechi românești</i>	25
Raluca-Georgiana Leonte, <i>Rolul numelor proprii literare</i>	34
Florentina Nistor, <i>Nume de familie provenite de la supranume delexicale</i>	52
Florentina Nistor, <i>Nume de familie dobrogene formate de la nume comune</i>	66
Monica-Oana Nuțu (Vieriu), <i>Evaluări statistice privind prenumele masculine din județul Botoșani</i>	78
Monica-Oana Nuțu (Vieriu), <i>Tendențe ale atribuirii numelor de persoane în anul 2012, în județul Botoșani</i>	97
Amneris B. Rusu (Stănescu), <i>Termeni de origine germană în limbajul de specialitate</i>	122
Corina Sandiuc, <i>Constituirea vocabularului marinăresc în limba română</i>	131
Mihaela Sîrbu (Belei), <i>Supranumele din județul Tulcea</i>	141
Mihaela Sîrbu (Belei), <i>Considerații asupra motivației supranumelor din județul Tulcea</i>	164

Olimpia Varga, <i>Condiționalitatea în limbajele de programare</i> .	180
Cecilia-Iuliana Vârlan, <i>Traduceri din textele filosofice germane în epoca Școlii Ardelene</i>	195
Alexandru Zamfir, <i>Aspecte ale influenței limbii rromani asupra limbii române: argoul de origine rromani</i>	207

PREFAȚĂ

Volumul de față reprezintă exercițiile de cercetare filologică și de prezentare publică a rezultatelor parțiale ale respectivelor încercări întreprinse de un grup de doctoranzi da la Facultatea de Litere a Universității „Ovidius” din Constanța. Unii dintre autori se află abia în primul lor an de studii doctorale, alții au trecut deja prin mai multe examene de validare a statutului de tineri cercetători, fără să fi avut, totuși, răgazul de a se afirma în plan socio-profesional prin această calitate. Așa încât, dincolo de eterogenitatea temelor și a manierelor de abordare a subiectelor propuse, cu toții au în comun atât stângăciile, cât și entuziasmul debutului.

Cu toată diversitatea lor tematică, articolele reunite în volumul de față evidențiază interesul doctoranzilor pentru două domenii ale cercetării filologice: lexicologia și onomastica.

Printre lucrările care vizează sfera lexicologiei se numără și cele consacrate mijloacelor interne și externe de îmbogățire a vocabularului limbii române.

Marinușa Constantin analizează, în articolul ei, mecanismele derivării cu prefixe delocutive, din perspectivă diacronică. Circulația în paralel a unor forme prefixate și neprefixate pentru același termen, mai ales în textele din secolul al XVII-lea (*a îmbătrâni/a bătrâni* etc.), evoluția semantică a unor prefixe delocutive (*în-, de-*), schimbările suferite în procesul selecției bazei derivării constituie axe ale cercetării mai ample a fenomenului delocuțiunii, schițate în acest mic studiu.

Pe de altă parte, formarea lexicului marinăresc, temă de care se ocupă Corina Sandiuc, se încadrează în sfera îmbogățirii vocabularului limbii române prin mijloace externe. Autoarea pornește de la constatarea că terminologia marină reprezintă una dintre lacunele lexicale în cadrul moștenirilor din limba latină, termenii romanici respectivi constituind un segment din așa-numita grupă „*panroman sauf roumain*”, consemnată în tratatele de romanistică și de istorie a limbilor neolatine. Autoarea studiului

publicat în volumul de față vizează fenomenul completării acestei lacune prin împrumuturi din limbile moderne, mai precis, din franceză. Contextul istoric în care s-a format terminologia marină-rească în limba română, conturat sintetic aici, reprezintă cadrul explicării relației dintre împrumutul total, calc lingvistic și traducere în evoluția acestui proces de achiziții lexicale, specifice cu deosebire secolului al XIX-lea.

De asemenea, problema împrumuturilor străine și a rolului lor în formarea limbajelor de specialitate constituie tema articolului semnat de Amneris Rusu, care analizează influența germană asupra terminologiei profesionale. Autoarea discută adoptarea în lexicul tehnic a unor cuvinte de origine germană, adaptarea lor formală (fonetică, grafică, semantică și gramaticală), precum și dinamismul acestor neologisme terminologice, cele mai multe dintre ele fixându-se în vocabularul general al limbii române.

Oarecum în aceeași sferă de interes se situează cercetarea Cecilei Vârlan, care prezintă condițiile social-istorice și ideologice favorabile traducerilor românești din germană în „Secolul Lumi- nilor”. Autoarea pregătește astfel terenul pentru a explica modul în care generațiile următoare de traducători, mai precis, acelea ale romanticilor și apoi ale cărturarilor de la „Junimea”, s-au apropiat de opera lui A. Schopenhauer. Problema cea mare era, în aceste perioade, utilizarea unui lexic filosofic adecvat. Or, traducerile din germană în română - cu caracter practic-aplicativ, în principiu - din epoca „Școlii Ardelene” au fost completate de manuale școlare, antologii de texte diverse, tratate științifice etc., care au „deștelenit” limba română literară și au oferit variante viabile pentru termenii românești noi, apți să desemneze abstracțiunile cu care se operează în lucrările de logică, dialectică, retorică.

Studiul publicat de Olimpia Varga s-ar încadra în ceea ce numim „lingvistică computațională”. De fapt, autoarea tratează punctual problema relației dintre schemele logice ale gândirii umane, limba naturală și limbajele artificiale, din perspectiva construcțiilor condiționale. Se constată că structurile ipotetice pot reflecta foarte bine modul în care raționamentele deductive formale, de tip aristotelic, se regăsesc în sintaxa limbilor naturale, trecând apoi din

ambele baze – logică și lingvistică – în limbajele moderne de programare. În felul acesta, textul schițează un model de evoluție a comunicării interumane.

O cercetare aplicată asupra argoului românesc, realizată de Alexandru Zamfir, are în vedere ponderea actuală a cuvintelor din limba rromani în cadrul lexicului argotic, diversificarea semantică și modificarea lor formală. Noutatea studiului o constituie analiza argotismelor de acest fel în cadrul unei comunități rurale mixte (români și rromi) din județul Prahova, care demonstrează extensiunea și individualizarea fenomenului argotic atât în limba-sursă (rromani), cât și în limba-țintă (română), precum și tendința de reorientare a uzului argotic de la caracterul criptic la expresivitate, de la codificare la o atitudine comunicațională.

Trecerea de la analiza unor aspecte ale lexicului limbii române la descrierea sistemului numelor proprii se face printr-un articol care implică ambele domenii ale limbii. Andreea Bîrzoiu prezintă derivarea cu sufixul lexico-onomastic *-oi*, diferențiat în plan lexical, respectiv, onomastic, prin etimologie și evoluție istorică, prin forme, prin valori semantice și productivitate. Interferența sufixului moștenit din latină cu sufixul slav împrumutat *-oje*, apariția unor forme sufixale onomastice, rezultate din articularea sufixului lexical (*-oiu*, *-oaia*), prezența unor variante regionale moștenite (*on'u*, *-oan'a*, *on'i*), specializate în derivarea patronimică sau maritală, cantitatea și frecvența derivatelor sunt caracteristicile uzului onomastic al afixului discutat.

Partea din volum dedicată onomasticii cuprinde un articol consacrat numelor proprii literare, alcătuit de Raluca-Georgiana Leonte, care urmărește valoarea lor expresivă în operele primilor romancieri și dramaturgi români. Considerațiile teoretice asupra rolului stilistic al numelor de personaje literare sunt ilustrate de numeroase exemple semnificative.

Două articole ale Florentinei Nistor studiază numele de familie provenite de la nume comune, culese din antroponimia Dobrogei. Fiecare dintre aceste contribuții analizează, pe baza unor date statistice, productivitatea onomastică a două câmpuri lexico-semantice: flora (nume de plante, de flori, de copaci etc.), respectiv,

numele profesionale (de ocupații, meserii etc.). Autoarea remarcă importanța sistemului lexical și a celui morfologic pentru conturarea structurală a numelor de familie în considerație. Transferul numelui comun în clasa numelor de familie se caracterizează prin pierderea semnificației inițiale, prin fixarea unor forme gramaticale simple, derivate sau compuse, nearticulate sau articulate hotărât. Devenite nume proprii personale, numele comune își pot schimba forma prin derivarea cu sufixe onomastice specifice, în special, patronimice.

O analiză asemănătoare, realizată de Mihaela Sârbu Belei, are ca obiect supranumele individuale care intermediază trecerea numelor comune în clasa numelor proprii de familie. Autoarea alege ca sursă supranumele delexicale, din care fac parte și porecele, selectate, prin anchete de teren, din onomastica jud. Tulcea. Supranumele sunt sistematizate după criterii coerente de natură semantică și morfologică, cu observații interesante asupra modificărilor semantice pe care le implică calificarea prin poreclă a unei persoane. Analiza supranumelor tulcene se realizează și la nivelul motivațiilor date de informatori, care arată că perspectiva socio-lingvistică este mult implicată în interpretările motivaționale în plan lexical și onomastic.

Prin noutatea abordării domeniului onomastic și prin rezultate surprinzătoare se remarcă articolul Monicăi Nuțu Vieriu, care analizează antroponimia județului Botoșani în perspectivă statistică, urmărind frecvențele absolute și relative ale prenumelor masculine la nivel județean, comparativ cu cele existente la nivel regional, în zona Moldovei, și la nivel național. Poziția predominantă a prenumelor religioase, precum și tendința de înnoire a repertoriului onomastic sunt observații susținute de date statistice și ierarhii cantitative. Același model de analiză este valorificat în prezentarea tendințelor denominative actuale. Analiza statistică a 446 de prenume date unui număr de 213 copii la maternitatea din Botoșani în anul 2012 indică un proces accentuat de modernizare a prenumelor masculine și feminine cu preferințe pentru împrumuturi onomastice la modă, care nu poate, însă, precumpăni asupra numelor românești tradiționale.

Așadar, ceea ce trebuie luat în considerare din contribuțiile prezentate aici este, în primul rând, caracterul aplicat și inter-

disciplinar al demersului descriptiv și analitic, iar în al doilea rând, prin strădania fiecărui tânăr autor de a propune o perspectivă relativ nouă asupra unui aspect mereu actual al funcționării sistemului limbii române. De la evoluția valorilor lexico-semantice ale unor afixe productive până la noile tendințe din sistemul antroponimic românesc, de la limbajele de specialitate până la limbajele de programare cibernetică, aceste mici mostre de studii lingvistice se remarcă prin capacitatea de ancorare în realitatea palpabilă a evoluției istorice și în procesul obiectiv de modernizare a limbii române și a mentalității utilizatorilor ei.

SUFIXUL LEXICO-ONOMASTIC *-OI(U)* ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Drd. Andreea BÂRZOIU
Universitatea „Ovidius” Constanța
barzoiuandreea@yahoo.com

În acest articol ne propunem o analiză a sufixului *-oi(u)*, dintr-o perspectivă comparativă care are în vedere evidențierea particularităților afixului în cele două câmpuri în care este productiv: lexicul și onomastica.

Sufixul lexical *-oi, -oaie*

1. Etimologie și continuitate

Au fost propuse mai multe opinii referitoare la etimologia sufixului lexical *-oi, -oaie*. Primele studii nu au avut în vedere diferențierea sufixelor lexicale, *-oi* și *-oî*, de cele onomastice, *-oiu* și *-oî(u)*.

Una dintre primele abordări etimologice ale sufixului *-oi, -oaie* susține că limba română nu a mai păstrat derivatele moștenite prin care a fost împrumutat sufixul *-oi*, considerând că, probabil, acestea s-ar fi pierdut după ce sufixul se dezvoltase și se întărise în limba română (Pascu, 1916: 6).

O altă opinie argumentează că în limba română s-a moștenit doar forma de feminin a sufixului latin: *-oaie* < *-onēa, -onia* (Rosetti, 1964: 145). Ulterior, forma de masculin a sufixului *-oi* s-a format, prin derivare regresivă, de la forma de feminin *-oaie*.

De asemenea, sufixul românesc cu valoare augmentativă *-oi, -oaie* „pare să nu-l continue direct pe *-ō, -ōnis*, ci o formă adjectivală (compusă) a acestuia, anume *-onēus*” (Sala, 1989: 44). Limba latină nu avea sufixe specializate pentru sensul augmentativ, dar latinescul

-ō, -ōnis „specializat pentru numele de agent și purtătorul unei calități într-un grad superior, adesea cu nuanță peiorativă, a avut și nuanță augmentativă” (Sala, 1989: 44).

2. Valori semantice ale sufixului

Cele mai multe lucrări privitoare la sufixul în discuție, au subliniat valorile semantice ale sufixului *-oi* (*-oaie*), care are valoare: a) moțională (*bărzoii* < *barză*, *broscoii* < *broască*, *vulpii* < *vulpe* etc.), b) augmentativă (*buboi* < *bubă*, *căsoii* < *casă*, *linguroii* < *lingură* etc.), c) peiorativă (*băboii* < *babă*, *chiaburoii* < *chiabur* etc.), d) instrumentală (*urzoii* < (*a*) *urzi*) și e) calificativă (*greoi* < *greu*, *viioi* < *viu*).

a) Valoarea moțională

Perechea de sufixe *-oi*, *-oaie* are valoare moțională, formând derivate de gen masculin de la substantive feminine¹, nume de ființe (*broscoii* < *broască*, *rățoii* < *rață* etc.) sau derivate de genul feminin de la substantive masculine (*doftoroaie* < *doftor*, *văduvoi* < *văduvă*).

Cu toate că funcția moțională este foarte bine reprezentată în limba română, „pentru formarea masculinului de la feminin, latina nu avea niciun sufix” (Sala, 1989: 202). După modelul sufixelor diminutive folosite pentru redarea moțiunii în latină, limba română atribuie această valoare sufixelor augmentative, pe care le specializează și în realizarea moțiunii.

Sufixul *-oi* are valoare moțională în cazul a 21 de cuvinte existente în DILR care denumesc ființe necuvântătoare: *bărzoii* < *barză*, *broscoii* < *broască*, *cintezoi* < *cinteză*, *cioroi* < *cioară*, *dropioii* < *dropie*, *lebădoi* < *lebădă*, *maimuțoii* < *maimuță*, *mâțoii* < *mâță*, *mierloii* < *mierlă*, *monițoii* < *moniță*, *păsăroii* < *pasăre*, *picheroii* < *pichere*, *prepețiții* < *prepețiță*, *pupezoi* < *pupăză*, *rățoii* < *rață*, *vrăbioii* < *vrăbie*, *vulpii* < *vulpe*, *zaicoii* < *zaică*.

Două derivate cu sufixul *-oi* sunt formate prin substituție de sufix: *bibiloii* < *bibilică*, *pisoi* < *pisică* (DLRM). Cuvântul *cotoii* poate fi exclus din această serie moțională, având o etimologie incertă, considerându-se că provine din *cot* < sl. *kotŭ* (DEX' 98, DLR, DULR). Prin extindere de sens, unele dintre aceste derivate au

¹ Nu se încadrează totuși între derivatele moționale perechea de substantive *slugoii* < *slugă* (Pascu, 1916: 110), ambele substantive fiind masculine. În acest exemplu este vorba de valoarea peiorativă a sufixului *-oi*.

primit și valoare peiorativă: *cioroi* < *cioară*, *maimuțoi* < *maimuță*, *vulpoi* < *vulpe* etc.

Doar două derivate de acest fel exprimă, la nume de persoane, formarea unui substantiv masculin de la o formă de feminin: *găzdoi* < *gazdă* și *văduvoi* < *văduvă* etc.

Sufixul *-oaie* are valoare moțională în cazul a 3 derivate care le desemnează pe soțiile celor care au o meserie specific bărbătească (*doftoroaie* < *doftor*, *pristăvoaie* < *pristav*, *vătășoaie* < *vătăș*) și a 3 derivate care formează femininul unor animale sau ființe mitologice: *lupoaie* < *lup*, *vulturoaie* < *vultur*, *zmeoaie* < *zmeu*. Toate aceste derivate sunt cuvinte populare, unele ieșite din uz.

În limba română, sufixul *-oaie* intră în structura sufixului compus *-oaică* (< *-oaie* +

-că), care are valoare exclusiv moțională (*englezoaică* < *englez*, *lupoaică* < *lup*, *șerpoaică* < *șarpe*). Derivatele în *-oaică* tind să le înlocuiască pe cele în *-oaie*: *strigoaie* > *strigoaică*, *șerpoaie* > *șerpoaică*, *zmeoaie* > *zmeoaică* etc.

b) Valoarea augmentativă

Sufixul *-oi* are valoare augmentativă când, atașat la bazele substantivale, adjectivale, verbale sau interjecționale, formează cuvinte care exprimă o mărire a obiectului, a persoanei sau a calității.

În cazul valorii augmentative, cele 49 de derivate cu sufixul *-oi* existente în DILR se încadrează în următoarele categorii:

- 19 derivate denumesc obiecte și instrumente: *acoi* < *ac*, *butoi* < *bute*, *căldăroi* < *căldare*, *cărțoi* < *carte*, *drâmboi* < *drâmbă*, *furcoi* < *furcă*, *lăcătoi* < *lacăt*, *lădoi* < *ladă*, *lătunoi* < *lătunoaie*², *linguroi* < *lingură*, *măsoi* < *masă*, *măturoi* < *mătură*, *melițoi* < *meliță*, *oloi* < *oală*, *pietroi* < *piatră*, *pungoi* < *pungă*, *săbioi* < *sabie*, *săcoi* < *sac*, *țufuroi* < *țurțur*. În unele cazuri, derivatul denumește un instrument asemănător cu cel denumit de bază, care are anumite particularități. De exemplu, *furcoi* denumește o „furcă mare (cu doi

² Sensul acestui cuvânt popular arhaic este de 1. „răritură la marginea pânzei țesute manual, formată prin ruperea unor fire din urzeală. 2. scândură cu o parte plană, iar cu alta convexă, tăiată de la marginea unui buștean” (DEX 1998).

dinți), întrebuințată mai ales la încărcatul fânului și al snopilor” (DEX 1998), spre deosebire de *furcă* care denumește același obiect, dar care poate avea și alte întrebuințări: „Unealtă agricolă formată dintr-o prăjină de lemn sau de oțel terminată cu doi sau trei dinți (încovoiți), folosită pentru strângerea fânului, clăditul șirelor, strângerea gunoiului, a băligarului etc.” (DEX 1998).

-13 derivate denumesc ființe și s-au format de la baze substantivale feminine³, valoarea augmentativă exprimând, în același timp, valoarea peiorativă (*fătoi* < *fată*, *muscoi* < *muscă*, *viespoi* < *viespe*, *vrăbioi* < *vrabie*) și masculine (*băiețoi* < *băiat*, *bărbățoi* < *bărbat*, *chiaburoi* < *chiabur*, *iepuoi* < *iepure*, *lupoi* < *lup*, *omoi* < *om*, *porcoi* < *porc*, *purcoi* < *porc*, *șerpoi* < *șarpe*).

- 6 derivate denumesc părți ale corpului, cazuri în care valoarea augmentativă este dublată de una depreciativă: *bărboi* < *barbă*, *buboi* < *bubă*, *buzoi* < *buză*, *inimoi* < *inimă*, *năsoi* < *nas*, *talpoi* < *talpă*.

- 4 derivate denumesc alimente: *mămăligoi* < *mămăligă*, *păpușoi* < *păpușă*, *pepenoi* < *pepene*, *pitoi* < *pită*.

- 4 derivate denumesc nume de locuri: *băltoi* < *baltă*, *găuroi* < *gaură*, *moviloi* < *movilă*, *prundoi* < *prund*.

-3 derivate denumesc obiecte de vestimentație și podoabe: *căciuloi* < *căciulă*, *cămășoi* < *cămașă*, *cerceloi* < *cercel*.

Sufixul *-oaie* formează 6 derivate inanimite cărora le atribuie valoare augmentativă (*căsoaie* < *casă*, *lătunoaie* < *latură*, *pepenoaie* < *pepene*, *pușcoaie* < *pușcă*, *străchinoaie* < *strachină*, *vântoaie* < *vânt*) și 2 derivate animate (*omoaie* < *om*, *văduvoaie* < *văduvă*).

Sufixul compus *-oaică* formează un nume de plantă care se diferențiază prin mărime de planta denumită de bază: *orzoaică*. Această plantă este numită și *orzoaie*.

c) Valoarea peiorativă

Sufixul *-oi* are o valoare peiorativă când atribuie derivatului un „sens afectiv negativ, depreciativ, care marchează o atitudine

³ Derivatele *muscoi*, *viespoi*, *vrăbioi* au și valoare moțională în funcție de context.

defavorabilă” (DSL, 2001: 380). Sensul peiorativ este asociat, de obicei, celui augmentativ (*băboi* < *babă*, *băiețoi* < *băiat*, *fătoi* < *fată*, *greoi* < *greu*, *viloi* < *vilă* etc.).

Derivatele existente în DILR s-au format de la baze care denumesc ocupații (*milităroi* < *militar*, *ofițeroi* < *ofițer*, *slugoi* < *slugă*, *soldățoi* < *soldat*, *țărănoi* < *țaran*), caracteristici umane (*băboi* < *babă*) sau etnice (*tătăroi* < *tătar*, *țigănoi* < *țigan*). În cazul acestor derivate, valoarea peiorativă primează. În cazul celor mai multe derivate, valoarea peiorativă este asociată celei augmentative și poate fi atribuită contextual (*căsoi* < *casă*, *căciuloi* < *căciulă*, *fătoi* < *fată* etc.).

Atunci când are valoare peiorativă, sufixul *-oi* se atașează la baze substantivale (*băboi* < *babă*, *fătoi* < *fată* etc.) și la baze adjectivale (*greoi* < *greu*).

d) Valoarea instrumentală nu este foarte bine reprezentată. În DILR sunt înregistrate derivatul *bâzoi* „coarda cu timbrul cel mai jos a unui instrument muzical. – Din *bâz* + suf. *-oi*.” (DLRM, 1958), format de la o interjecție, și *urzoi* „(reg.) urzitor¹. – Din (a) *urzi* + suf. *-oi*.” (DLRM, 1958), format de verbul *a urzi*. Cuvântul *bijoi* „șipot; izvor.–Probabil formație onomatopeică.” (DEX '98) are o etimologie incertă.

Sufixul *-oaie* formează 3 nume de instrumente, valoarea instrumentală fiind asociată cu cea augmentativă: *cuțitoaie* < *cuțit* (instrumente ale tâmplarilor și potcovarilor), *piscoaie* < *pisc* (deschizătură la moară prin care curge făina; fluier), *scăunoaie* < *scaun* (unealtă a dulgherului). Cuvântul *pițigoaie* denumește un instrument „1. fluieraș de salcie făcut de copii; tilincă. 2. figură de lemn așezată decorativ pe casele țărănești; sperietoare de păsări așezată prin copaci.” (DAR, 2002) și s-a format de la substantivul masculin *pițigoi*.

e) Valoarea calificativă

Sufixul *-oi* are valoare calificativă în cazul unor derivate formate de la baze adjectivale (*greoi* < *greu*, *măroi* < *mare*, *sprințăroi* < *sprințar*, *vioi* < *viu*), substantivale (*moșpănoi* < *moșpan*, *tâlhăroi* < *tâlhar*) și verbale (*usturoi* < *a ustura*).

Sufixul *-oaie* formează 4 **nume de plante**: *lăboaie* < *labă*, *lupoaiie* < *lup*, *orzoaie* < *orz*, *zmeoaie* < *zmeu*.

3. Valori morfologice ale sufixului

În DILR (2007) sunt înregistrate:

a) 85 de substantive derivate cu *-oi* de la baze substantivale: (*acoi*, *băboi*, *băiețoi*, *băltoi*, *bărbățoi* etc.) și 22 cu sufixul *-oaie* (*căsoaie*, *cușitoaie*, *doftoroaie* etc.).

b) 2 derivate substantivale de la baze verbale: *strigoii*, *usturoii*.

c) 1 derivat substantival de la o bază interjecțională: *băzoi*.

d) 4 derivate adjectivale derivate de la baze adjectivale: *greoi*, *măroi* (reg.), *sprințării* (reg.), *vioii*.

4. False derivate

În analiza elementelor lexicale cu terminația *-oi*, este necesară separarea derivatelor formate cu sufixul *-oi* de falsele derivate, cuvinte, cel puțin 15 la număr, cu etimologie incertă și structură neanalizabilă: *bârzoii*, *briboii*, *calindroi/calendroi*, *cimpoi*, *cosoi*, *ghionoi*, *gogoloi*, *marțafoii*, *piscoii*, *tărăboii*, *tontoroii/țonțoroii*, *țurloii*, *urloii*, *vâlvoi*, *zgâmboi*. Aceeași observație privește alte 2 cuvinte prezintă în structura lor sufixul *-oaie*: *ghionoaie*, *măgăoaie*, *strigoaie*.

Adjectivul *bârzoii* are sensul „ridicat, îmbîrligat; se spune exclusiv despre coada unor animale, cum sunt cîinele, capra, calul etc. < sl. *bŕzŕ* „rapid” (> sb. *brz*, bg. *brăz*; cf. Berneker 108), în parte contaminat de mag. *borzolni* (> rom. *burzului*)” (DER).

Cuvântul *calindroi* (varianta *calendroi* Moldova, Muntenia. *Rar*. Ștrengar, berbant. –este menționat în DEX cu etimologie necunoscută.

O altă situație interesantă este cea a cuvântului *gogoloi* a cărui etimologie este necunoscută (DEX 1998). Pe de altă parte, în limba română mai există și alte cuvinte cu origine incertă precum: *gogoneț*, *gogonat*, *gogoasă*, *gogoman* și *gogoriță*. *Gogoneț* și *gogonat* sunt considerate derivate de la *gogon* (DEX '98), acesta fiind la rândul lui un cuvânt cu origine necunoscută. *Gogoasă* este un alt cuvânt care a

născut controversă, în DER fiind considerat un derivat de la *gogă*: „Mr., megl. *gugoș* „boboc de floare”. Observăm că între cuvintele *gogoloi*, *gogoneț*, *gogonat* și *gogoasă* există o legătură de sens, toate făcând referire la un obiect sferic/umflătură, ceea ce sugerează că aceste cuvinte ar putea fi derivate de la o bază comună. Cuvintele *gogoman* și *gogoriță* nu au legături semantice cu cele amintite mai sus, dar au, de asemenea, o etimologie incertă, fiind posibilă derivarea lor de la o bază comună, *gog* (DEX, DER).

Cuvintele *piscoi* „fluiet care intră în compoziția diferitelor instrumente muzicale ca: orga, cimpoiul etc. – Din pisc + suf. *-oi*.” (DLRM, 1958). și *piscoaie* „(reg.) 1. deschizătură prin care curge făina la moară; vrană. 2. fluiet (de soc sau de salcie). piscoi (2). – Din pisc + suf. *-oaie*.” (DLRM, 1958) au valoare instrumentală.

Țurloi „1. fluietul piciorului; prin extensie, partea piciorului de la genunchi în jos. 2. fiecare dintre tuburile sonore ale cimpoiului. 3. jgheab, țevă prin care curge apa (din izvor, din cișmea etc.). 4. țurțur de gheață., cuvânt cu etimologie necunoscut”, (DEX, '98) pare a fi un derivat de la *surlă* (*fluiet*), „variantă din *surloiu*, derivat din *surlă*, fluiet”⁴.

Vâlvoi este un alt cuvânt a cărui etimologie este considerată necunoscută: „(despre păr) ridicat în sus ” (DEX, '98). Este posibil să fie derivat de la *vâlvă* care pare a fi și baza altor cuvinte din limba română: *vâlvătaie*, *vâlvoare*, *vâlvâi*, *vâlvora*.

Zgâmboi „Copil, puști, mucos”. Cuvântul are o origine îndoielnică, probabil expresivă, pornind de la **zgîmb sucit*” (DER)

Urloi „*burlan*” este posibil să fie derivat de la verbul *a urla*, legătura semantică fiind foarte strânsă.

Pentru celelalte cuvinte terminate în *-oi*, a căror etimologie este incertă, dar nu găsim similarități cu alți termeni din limba română: *briboi* (plantă), *cimpoi* (instrument), *cosoi* (instrument), *ghionoi* (instrument), *marțafoi* (calificativ), *tărăboi* și *ton*.

⁴ În limba română există și cuvântul *țurlă*, dar nu pare să aibă vreo legătură cu *țurloi* deoarece înseamnă „fată bătrână” (DAR).

Sufixul onomastic -oi(u), -oaie

1. Etimologie și continuitate

Sufixul *-oi*, *-oaie* derivă nu numai forme lexicale, ci și forme onomastice, cel mai adesea în paralel cu o variantă articulată cu articol hotărât *-oiu*, *-oaia*. Sufixul este predominant antroponimic (prenume, nume de familie), dar derivă și toponime, cele mai multe provenite, însă, de la nume de persoană, de tipul: *Băicoi*, *Pleșcoi*, *Dorohoi*, *Bursoaia*, *Strehaia* etc.

Seria sufixelor antroponimice *-oi(u)*, *-oaie* / *-oi(a)* este dublată de seria derivativă, cu a sufixelor *-oñ(u)*, *-oañe(a)*, cu varianta de plural *-oñ(i)*, care a atras atenția cercetărilor lingvistice. „Banatul împreună cu fostul județ Mehedinți și cu Țara Hațegului formează o regiune onomastică ce se caracterizează prin frecvența sufixului *-oñ*, transcris literar *-oniu*.” (DOR: XV).

Au fost propuse mai multe soluții în legătură cu descendența sufixelor antroponimice amintite, având în vedere și posibilitatea descendenței sufixului *-oi* din sufixul slav *-oje* (DOR LXIII).

O primă soluție este diferențierea sufixului antroponimic *-oiu* < *-oie/-oe* < sl. *-oje* de sufixul antroponimic *-oiu/-oaie* < lat. *-oneus*, care corespunde sufixului lexical *-oi*, *-oaie*. În timp ce sufixele slave au pătruns în onomastica românească prin antroponimele slave (*Brativoe*, *Neagoe*, *Dragoe* etc.), cele latinești au format o serie lexicală (vezi *supra*) și o serie onomastică, ale căror valori sunt uneori comune, altele distincte.

Astfel, valoarea moșională a sufixului lexical *-oi*, *-oaie*, apare în antroponimie ca sufix marital, de derivare a numelui soției de la cel al soțului: *Dan* > *Dănoaie* / *Dănoaia*, *Lazăr* > *Lăzăroaie* / *Lăzăroaia* etc. sau a soțului de la numele soției: *Anoiu* < *Ana*, *Catrinoiu* < *Catrina* etc. dezvoltat în lexic valori moșională, transferată apoi în onomastică la numele maritale. De asemenea, numeroase antroponime derivate cu acest sufix fie continuă valorile augmentativă și peiorativă de la sufixele lexicale, mai ales în cazul numelor proprii delexicale: *Cioroiu*, *Lupoiu* etc., dezvoltându-le și la nume personale fără bază lexicală: *Bălănoiu*, *Vâlcănoiu* etc., fie

La unele antroponime valoarea sufixului, mai ales în forma -*oń(u)*, -*oańe(a)*, cu varianta de plural -*oń(i)*, este de sufix patronimic (de descendență), uneori de apartenență (Tomescu, 1998: 260), care pot fi mai ușor atribuite unui etimon adjectival (lat. -*oneus*). Antroponimele formate cu -*oe* și-au modificat treptat forma în -*oiu* „prin confuzie cu vechiul sufix românesc -*oi(u)* /-*oń*: *Băloiu*, *Brătoiu*, *Drăgoiu* etc.” (DOR: LXIII).

Sufixele antroponimice -*oń(u)*, -*oańe(a)*, -*oń(i)* au fost moștenite din formele afixale latinești -*oněus*, -*oněal* /-*one(m)* și au interferat cu slavul -*oje*. În limba română „sufixul lexical -*oi* (cu varianta feminină -*oaie*) reprezintă o treaptă formală succesivă a evoluției fonetice a etimonului latin (-*oń*, -*oańe* > -*oi*, -*oaie*)” (Tomescu, 2004).

2. Vechimea sufixului

În ceea ce privește vechimea sufixului, este interesant că în toate documentele medievale apar numeroase derivate onomastice cu sufixul -*oi(u)*, -*oaia*, pe lângă antroponime slave neanalizabile în structura căruia se poate identifica sufixul slav -*oje*: Litovoi 1247 (DRHC. I; 1397 DRHB. I). De asemenea antroponim *Drăgoi* este înregistrat în toate cele trei zone geografice, acesta având și cea mai mare frecvență. Astfel, în Transilvania este menționat pentru prima dată banul Drăgoi în 1428, numele fiind întâlnit în primul volum de opt ori. În Țara Românească este amintit banul Drăgoi în anul 1398, numele fiind menționat în primul volum de șapte ori, iar în Moldova este înregistrat în anul 1392, fiind menționat numai de două ori.

Dintre cele mai vechi antroponime înregistrate, amintim:

a. în Transilvania: *Berivoi* (1451), *Gomoiu* (1538), *Codoiu* (1550), *Băloiu* (1562), *Mușuroiu* (1566), *Birsoiul* (1572), *Rădoaia* (1575).

b. în Țara Românească: *Hanoi/Honoi* (1437-1441), *Părciulovaie* (1469), *Berivoi* (1451), *Băloiul* (1501), *Gomoiu* (1501), *Gomoi* (1512), *Cârjoaia* (1503-1519), *Dincoe/Diicoae* (1517).

c. în Moldova: *Berevoi* (1448).

Observăm că antroponimele amintite sunt fie delexicale (*Codoiu, Mușuroiu* etc.), fie nume slave derivate (*Berivoi*), fie formate prin derivare cu sufixul românesc *-oi, -oaie* (*Rădoaia*).

3. Specificitatea sufixului

Pentru a studia specificitatea sufixului *-oi(u)/ -oaie* în sistemul onomastic, am alcătuit un inventar de nume proprii de familie derivate cu afixele amintite, extrase din dicționarul de specialitate (DNFR 1983). În total, au fost înregistrate 1476 de nume de familie care se termină în *-oi(u)/ -oaie* și în alte variante sau compuse ale acestora. Dintre acestea:

a. 1219 de unități sunt formate de la o bază care, la rândul ei, este un nume propriu de familie;

b. 107 unități s-au format de la nume comune care nu au fost înregistrate de dicționare (Iordan 1983);

Aceste cuvinte s-au format de la nume comune derivate (*Albăștroi*) sau reprezintă adaptările unor nume comune străine (*Dorohoi* < rus. *dorogoj* „drag”). În numeroase cazuri, etimologia este incertă, putând fi valabile mai multe interpretări: *Goloiu* < *Golu*/bg. *Golo/gol*; *Cepoi(u)* < *cepoi/Ceapă/top. Cepoiul* etc.;

c. 115 unități sunt neanalizabile, deoarece, în mare parte, sunt nume comune derivate care au devenit nume proprii, derivarea realizându-se în plan lexical, nu în plan onomastic;

d. 35 de unități reprezintă nume proprii de familie care au fost adaptate în limba română din diferite limbi sau care au o origine incertă.

4. Bazele derivate ale sufixului

Analizând numele de familie derivate cu *-oiu*, înregistrate în DNFR, observăm că acestea s-au format prin atașarea sufixului la diferite tipuri de baze:

a. nume de familie existente în limba română, acestea fiind de origine străină (*Agemoiu* < *tc. Ağem*) sau de origine română (*Bănicioiu* < *Banici*);

b. prenume masculine care nu sunt înregistrate și ca nume de familie în DNFR: *Antonoiu* < *Anton*, *Cosminoiu* < *Cosmin* etc.

c. prenume feminine: *Catrinoiu* < *Catrina*, *Irinoiu* < *Irina*, *Săftoiu* < *Safta*, *Smărăndoiu* < *Smaranda* etc.

d. apelative simple devenite supranume: *Căproiu* < *Capră*, *Lăcustoiu* < *Lăcustă*, *Orboiu* < *Orbu* etc.

e. de la apelative derivate devenite supranume: *Albușoiu* < *Albuș*, *Călugărițoiu* < *Călugărița* etc.

Sufixul feminin *-oaia* este productiv când se atașează la prenume masculine (*Alexandroaia* < *Alexandru*, *Avramoaia* < *Avram*, *Călinoaia* < *Călin*, *Costăchioaia* < *Costachi* etc.) și la supranume provenite de la apelative masculine (*Dăscăloaia* < *Dascălu*, *Găinoaia* < *Găină*, *Muțoaia* < *Mutu* etc.).

Din 163 de nume de familie derivate cu sufixul *-oaia*, 109 se întâlnesc și în varianta de genitiv *-oaiei*: *Alboaiei/Alboaia*, *Abăcăloaiei/Băcăloaia*, *Acostăchioaiei/Costăchioaia*, *Ionițoaiei/Ionițoaia*, *Ruxăndoaiei/Ruxăndoaia* etc.

67 de nume sunt formate cu varianta *-oa(i)e* (*Acăroaie* < *Acaru*), dar se întâlnesc și în varianta articulată *-oaia* (*Dăscăloaie* < *Dascăloaia*) sau *-oaiei* (*Negruțoaie=Negruțoaiei*) etc.

4 nume sunt formate cu sufixul *-oe*: *Alboe* < *Albu*, *Baboe=Baboaia*, *Drondoe* < *Drondu*, *Martoe* < *Marta* etc.

O serie de nume de persoană sunt formate cu sufixul compus *-oaica* (*Anoaica* < *Ana*, *Dăscăloaica* < *Dascălu* etc.), corespondent onomastic al sufixului lexical motional *-oaică*.

Concluzii

După cum am arătat, sufixul *-oi* este foarte productiv în limba română încă din cele mai vechi timpuri, atât în plan lexical, cât și în plan onomastic.

Din punctul de vedere al formelor create, sufixul *-oi* este mai productiv în plan onomastic decât în cel lexical (1219 unități formate de la nume de familie, alte 117 unități fiind nume comune derivate care au devenit nume proprii (DNRF 1983), față de În DILR, 96 de cuvinte derivate cu *-oi* și 26 de cuvinte derivate cu forma de feminin *-oaie*).

În ceea ce privește variantele sufixului, observăm că în plan lexical sunt productive varianta de masculin *-oi* (96 de unități) și

variante de feminin *-oaie* (26 de unități), iar în onomastică, cea mai mare frecvență o au derivatele în *-oi(u)* (895 de unități), urmate de forma de feminin, articulată *-oaia* (176 de unități).

Formele nearticulate sunt mai slab reprezentate în onomastică, astfel, *-oi* formează 37 de nume proprii, iar *-oaie*, 69 de unități, dintre care 41 se întâlnesc și ca nume derivate cu forma *-oaia*, iar alte 6 se întâlnesc și cu forma de genitiv *-oaiei*. Astfel, doar 22 de derivate onomastice formate cu *-oaie* sunt formate de la nume proprii masculine.

Din 109 nume derivate înregistrate cu forma *-oa(i)ei*, doar 5 nume sunt formate de la nume proprii masculine, celelalte forme reprezentând genitivul unor nume de familie derivate cu sufixul *-oaia*.

Observând diferențele de formă, productivitate, frecvență etc., putem concluziona că sufixul *-oiu* este resimțit ca un sufix onomastic, diferit de etimonul său lexical *-oi*.

SIGLE – SURSE

DAR = BULGĂR, Gh. și Gh. CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, 2002, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, București: Editura Saeculum.

DEX = 2009, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a III-a, Academia Română, București: Editura Univers Enciclopedic.

DER = CIORĂNESCU, Alexandru, 2009, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București: Editura Saeculum.

DILR = CĂPĂȚĂNĂ, Cecilia (coord.), 2007, *Dicționar invers al limbii române*, București: Editura Niculescu.

DNFR = IORDAN, Iorgu, 1983, *Dicționar al numelor de familie românești*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

DLRM = 1958, *Dicționarul limbii române moderne*, Academia Română, Institutul de Lingvistică din București, București: Editura Academiei.

DOR = CONSTANTINESCU, N. A., 1963, *Dicționar onomastic românesc*, București: Editura Academiei.

DRH, A = *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, 8 volume, București: Editura Academiei.

DRH, B = *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, 13 volume, București: Editura Academiei.

DRH, C = *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*, 4 volume, București: Editura Academiei.

DSL= BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAȘU, Cristina, IONESCU RUXĂNDOIU, Liliana, MANCAȘ, Mihaela, PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 2001, *Dicționar de științe ale limbii*, București: Editura Nemira.

BIBLIOGRAFIE

BĂRBOI, Constanța, 1999, *Onomastică și istorie*, București: Editura Univers Enciclopedic.

GOICU, Viorica, 1985, „Sufixul -on” în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, XXX, p. 179-185.

GRAUR, Alexandru, 1965, *Nume de persoane*, București: Editura Științifică.

PASCU, George, 1916, *Sufixe românești*, București: Librăriile SOCEC & CO.

TOMESCU, Domnița, 2004, „La derivation anthroponymique romane: les suffixes roumains -ON(U), - OANE(A), -ON(I)”, în *Novi te ex nomine, Estudos filológicos ofrecidos ao Prof. Dieter Kremer*, Fundación Pedro Barrié de la Maza, Santiago de Compostela, p. 197-203.

TOMESCU, Domnița, 2006, „Derivarea onomastică în limba română: sufixele antroponimice”, în *Omagiu Gheorghe Bolocan*, Editura Universitaria Craiova, p. 552-559.

TOMESCU, Domnița, 2007, „Derivarea lexicală și derivarea onomastică în limba română”, în *Limba română. Stadiul actual al cercetării, Actele celui de al 6-lea Colocviu al catedrei de limba română (29-30 noiembrie 2007)*, Editura Universității din București, p. 609-614.